

Predicting the future of individuals and societies based on the executive algorithm and the operation flow process of divine social traditions in the Holy Quran

Mohsen Nassermanesh¹, Hamed Fath Aliani², Seyyed Hamid Hosseini³

Abstract

The transformation of human sciences in the new era is a necessary and urgent need. Undoubtedly, the Islamization of humanities depends on bringing Islamic sciences closer to the main source of Islamic sciences, which is the Holy Qur'an. A fair scientific look at the current state of Islamic sciences is proof of the claim that the best solution for transformation in human sciences is transformation, in other words, returning to pure Islamic sciences. It seems that due to the prevalence of doubt in Islamic and non-Islamic societies, especially in historical propositions, analysis and revision in the history of Quran and Islam is the beginning of the way of transformation in Quranic and Islamic sciences. The current conditions of human societies inevitably require a new look and approach to Quranic and Islamic sciences, which causes pure Islam to be shown to other human societies in a new and of course modern way, and of course, this is important, which increases the faith and certainty of Islamic societies to the Quran and Islam. If we assume the behavior of the individual and the society in the path of movement as an engineering operation, one of the ways to know the continuation of this path is to examine the human behavior and the divine tradition that governs the individual and the society. The method of implementing divine social traditions determines how to continue the life path of the individual and the society. There is a logical and extractable relationship between the factors necessary for the implementation of every tradition and the implementation of divine traditions, from creation and guidance to happiness or desperation, the expression of which leads to guidance and return to God. The input with the initial information of this research is the verses that testify to the tradition or the results of previous researches. Information processing is through extracting the logic that governs the implementation of traditions and combining the obtained information and applying it to the verses of the witness, and the output of this algorithm will be flowcharts (graphical representation of problem solving steps) and operation flow process diagrams, which are used. It is done from Excel and Visio softwares.

Keywords: executive algorithm; Localization; Evolution; divine social traditions; Operation flow process

1. PhD student in the Department of Quran and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Hamadan, Iran. m.masermanesh@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Education, Islamic Azad University, Malayer, Iran (corresponding author). Hmdftln@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Hamadan, Iran. Hoseinihamid2@gmail.com

پیش‌بینی آینده فرد و جوامع براساس الگوریتم اجرایی و فرآیند جریان عملیات سنت‌های الهی اجتماعی در قرآن کریم

محسن ناصرمنش^۱

حامد فتحعلیانی^۲

سیدحمید حسینی^۳

چکیده

تحول علوم انسانی در عصر جدید، یک نیاز ضروری و البته فوری است. بی‌تردید اسلامی‌سازی علوم انسانی در گروی نزدیک‌تر شدن علوم اسلامی به اصلی‌ترین منبع علوم اسلامی یعنی قرآن کریم است. نگاه علمی منصفانه به وضعیت موجود علوم اسلامی کنونی، گواه این ادعا است که بهترین راهکار برای تحول در علوم انسانی، همانا تحول و به بیان دیگر، بازگشت به علوم ناب اسلامی است؛ به نظرمی‌رسد، باتوجه به شیوع شبهه در جوامع اسلامی و غیراسلامی، به‌ویژه در گزاره‌های تاریخی، واکاوی و بازنگری در تاریخ قرآن و اسلام آغازگر راه تحول در علوم قرآنی و اسلامی باشد. شرایط کنونی جوامع بشری ناگزیر از نگاه و رویکردی جدید به علوم قرآنی و اسلامی است که سبب می‌شود اسلام ناب به شیوه‌ای نوین و البته مدرن، به سایر جوامع بشری نشان داده شود و صدالبته که این مهم، موجب افزایش ایمان و یقین جوامع اسلامی به قرآن و اسلام می‌شود. اگر رفتار فرد و جامعه در مسیر حرکت را عملیاتی مهندسی فرض کنیم، یکی از روش‌های شناخت ادامه این مسیر، بررسی رفتار انسان و سنت الهی حاکم بر فرد و جامعه است. روش اجرای سنت‌های اجتماعی الهی، چگونگی ادامه مسیر زندگی فرد و جامعه را مشخص می‌کند. بین عوامل لازم برای اجرای هر سنت و نیز اجرای سنت‌های الهی، از خلقت و هدایت تا سعادت یا استیصال، رابطه‌ای منطقی و قابل استخراج وجود

۱. دانشجوی دکترای گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

m.masermanesh@gmail.com

۲. استادیار گروه معارف، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران (نویسنده مسئول). Hmdftln@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران. Hoseinihamid2@gmail.com

دارد که بیان آن موجب هدایت و بازگشت به سوی الله می‌گردد. ورودی با اطلاعات اولیه این پژوهش آیات شاهد بر سنت یا نتایج پژوهش‌های پیشین است. پردازش اطلاعات از طریق استخراج منطق حاکم بر اجرای سنت‌ها و ترکیب اطلاعات به دست آمده و تطبیق آن بر آیات شاهد است و نمایش خروجی این الگوریتم نیز فلوجارت‌ها (نمایش گرافیکی از مراحل حل مسئله) و نمودارهای فرآیند جریان عملیات خواهد بود که با استفاده از نرم‌افزار Excel و Visio انجام شده است.

کلمات کلیدی: الگوریتم اجرایی؛ بومی‌سازی؛ تحول؛ سنت‌های الهی اجتماعی؛ فرآیند جریان عملیات.

۱. مقدمه

سنت‌های الهی اجتماعی از دیدگاه قرآن، عوامل و قوانین حاکم بر حرکت فرد و جامعه هستند که مطالعه آنها سبب می‌شود، یکی از چالشی‌ترین پرسش‌های بشر در خصوص آینده فرد و جامعه، پاسخ داده شود. پیش‌بینی آینده تاریخ، نیازمند کشف عوامل حاکم بر مسیر حرکت فرد و جامعه است و خدا و انسان دو عامل اصلی در اجرای سنت‌های اجتماعی الهی هستند.

بین عوامل لازم برای اجرای هر سنت و نیز اجرای سنت‌های الهی از خلقت و هدایت تا سعادت یا استیصال، رابطه‌ای منطقی و قابل استخراج وجود دارد که بیان آن موجب هدایت و بازگشت به سوی الله می‌گردد؛ همچنین کشف این فرآیند اجرایی، به نوعی، کشف اعجاز علمی قرآن در زمینه تبیین مسائل مهم جامعه‌شناسی خواهد بود. روش گام‌به‌گام استخراج این رابطه و نحوه اجرای آن براساس آیات قرآن را می‌توان در قالب فرآیند اجرایی سنت‌های اجتماعی الهی بیان و ترسیم نمود.

۲. پیشینه پژوهش

موضوع سنت‌های الهی اجتماعی از مهمترین مسائل در جامعه‌شناسی قرآنی است که ذیل بحث قانونمندی سیر حرکت تاریخی جوامع بشری قرار می‌گیرد. به‌ویژه در قرون اخیر، متفکرین قرآنی با عینک اجتماعی به موضوع سنت‌های الهی اجتماعی می‌نگرند.

شهید صدر در کتاب سنت‌های تاریخ در قرآن، امکان استخراج سنت‌های تاریخی از قرآن را با عبرت‌آموزی از سرگذشت پیشینیان پاسخ می‌دهد و بیان می‌دارد که

زیربنای دگرگونی‌های اجتماعی، انسان‌ها و تغییرات آنها سنت‌نهایی پیروزی حق بر باطل را مشروط به پای‌مردی و تحمل بلاها و مصائب در میدان جهاد با کفر می‌داند. (سنت‌های تاریخ در قرآن، ۷۱)

علامه طباطبایی مسیر جامعه و حرکت تاریخ را قانونمند می‌داند و اعتقاد دارد انسان‌ها، ضمن مطالعه سرنوشت گذشتگان و عبرت‌آموزی از پیشینیان، می‌توانند عوامل پیشرفت و احطاط تمدن‌ها را کشف کنند. علامه، ایمان و عمل صالح یا کفر و فساد را مهمترین عوامل در چگونگی اتفاقات آینده می‌داند و تصریح می‌دارد که در واپسین حرکت تاریخ، وراثت زمین از آن صالحان خواهد بود. (طباطبایی، ۱۳۸۲: ۳۴/۷)

ساده‌ترین و بهترین شیوه طبقه‌بندی سنت‌های اجتماعی را شاید بتوان در فصل دوازدهم از کتاب جامعه و تاریخ علامه مصباح یزدی جستجو کرد. (مصباح یزدی، ۱۳۹۱: ۴۷۵)

غلام‌حیدر کوشا در پژوهشی در الگوی مطالعه سنت‌های اجتماعی در قرآن، ضمن هم‌سو بودن روش مطالعه‌اش با تفسیر اجتماعی قرآن، سنت‌های اجتماعی را از چهار حیث موضوع، عامل، آثار و اهداف بررسی می‌کند و با استفاده از روش تحلیل محتوی در آیات، رابطه علی و معلولی پدیده‌ها را بیان می‌دارد. سپس جایگاه خداوند در سلسله علل را در مطالعه علمی پدیده‌ها بررسی و پذیرش الهی بودن سنت‌های اجتماعی را توجیه می‌کند. پس‌از آن، نقش انسان در تحقق سنت‌ها را براساس جملات شرطیه، تعلیلیه، تفریغیه، رجائیه و غائبه بیان می‌دارد. (کوشا، ۱۳۸۹)

سیدحسین ابراهیمیان در شیوه‌های نزول امدادهای غیبی بر مؤمنان از نظر قرآن، بیان می‌دارد که اگر انسان در نقش اصلی در اجرای سنت‌ها، از عوامل امدادهای عام الهی استفاده کند و قابلیت‌های معنوی خود را تقویت کند، مشمول امدادهای خاص، طبق یک سری شرایط، می‌گردد و حاصل سخن ایشان این است که امدادهای غیبی براساس ضابطه است؛ به طوری که اگر مؤمنان ایمان و عمل صالح خود را تقویت کنند و مصائب و ناملایمات را تحمل نمایند و صبر پیشه کنند، مستحق سنت نصرت ویژه الهی، حتی از نوع غیبی آن، مانند نزول فرشتگان و ... می‌شوند. (ابراهیمیان، ۱۳۹۴)

علی‌فهمی در سنت‌های تاریخی در دو سوره رعد و ابراهیم، روابط علی و معلولی بر جریان‌های اجتماعی بشر در طول تاریخ را مورد مطالعه قرار می‌دهد و به بیان چگونگی طرح مباحث تاریخی در قرآن می‌پردازد و دستورات ترغیبی قرآن به

تفکر در احوال گذشتگان و عبرت از سرنوشت آنان را دلیلی برای قانونمند بودن سیر تاریخی جوامع می‌داند. (فهیمی، ۱۳۸۷)

جعفر وفا در «سیری در سنت‌های الهی»، شرایط و اصول کلی تحقق سنت نصرت الهی را بررسی می‌کند و شرایط استقامت، ایمان صادقانه و بازی خدا را برمی‌شمرد. سپس روش‌های اجرای این سنت را از قبیل نزول ملائکه، ایجاد رعب در دل دشمنان، صحنه‌سازی، نزول آرامش، پذیرش دعا، ایجاد الفت و خنثی کردن حيله‌ها بیان می‌کند. (وفا، ۱۳۹۱)

نیکو دیالمه در بررسی سنت‌های اجتماعی، مداوله و اهداف آن به بررسی اهداف تربیتی سنت‌های اجتماعی می‌پردازند. (دیالمه، ۱۳۹۵)

محمد رجبی در تبیین جامعه‌شناختی برخی سنت‌های اجتماعی، نگاهی گذرا به سنت‌های اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناختی دارد و تبیین زوایای اجتماعی این سنت‌ها را برای مهندسی اجتماعی جامعه اسلامی سودمند می‌داند. (رجبی، ۱۳۹۳)

حسن حبیبی در سنت‌های الهی و سقوط و صعود تمدن‌ها، علت سقوط برخی اقوام گذشته را مورد مطالعه قرار می‌دهد و ضمن کشف برخی عوامل مشترک جوامع مورد مطالعه، عوامل اصلی سقوط تمدن‌ها را فهرست می‌نماید و در ادامه عوامل صعود تمدن‌ها را برمی‌شمارد و نتیجه می‌گیرد که بر تاریخ و جوامع بشری ضابطه و قانون تخلف ناپذیر حاکم است. (حبیبی، ۱۳۹۷)

این پژوهش بر آن است، مفاهیم اولیه دانش جدید مهندسی سنت‌های اجتماعی الهی را جهت راهکاری قرآنی برای تحول و بومی‌سازی علوم انسانی پیشنهاد دهد؛ به عبارت دیگر، می‌خواهیم با تلفیق دانش آنالیز و تحلیل سیستم‌های اجتماعی با دانش تفسیر و با یک نگاه و رویکرد سیستمی به موضوع بنگریم که این روش، هم موضوعی محور و مسئله محور است، هم علمی و معتبر خواهد بود. پس از کشف فرایند اجرایی هر سنت و رسم فلوجارت و نمودارهای فرایند عملیات، فرایند اجرایی کلیه سنت‌های معمول از اعطای خلقت و هدایت تا استیصال یا سعادت را ترسیم می‌کنیم.

۳. روش تحقیق

نوع و روش تحقیق این پژوهش از نوع موضوع پژوهی با گردآوری دیدگاه‌ها و تحلیل و جمع‌بندی آن‌ها است، و گستره موضوعی آن، میان رشته‌ای بین علوم قرآنی و مهندسی صنایع، است که با روش متن پژوهی تحلیل محتوا و تحلیل موضوعی انجام شده است. گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای انجام شد. پس از مطالعه پژوهش‌های پیشین با استفاده از نرم‌افزارهای جستجوی قرآنی،

تقریباً تمام آیات اجتماعی قرآن استخراج گردید؛ سپس با استفاده از کلیدواژه‌های هر سنت اجتماعی الهی، آیات دسته‌بندی گردید و در نهایت با استفاده از تحلیل محتوای مضمون آیات، با نگاه و رویکرد سیستمی منطق حاکم بر اجرای سنت‌ها، به صورت جداگانه و به صورت کلی، از آغاز تا پایان، براساس یک طبقه‌بندی مختار، انجام گردید.

۴. اهمیت و ضرورت شناخت سنت‌های اجتماعی الهی

اهمیت این فرآیند زمانی مشخص می‌شود که هرکس یا هر جامعه در هر مرحله از زندگی خود، شرایطی را که در آن قرار دارد با این فرآیند استخراجی تطبیق می‌دهد که این کار هم سبب می‌شود، جواب پرسش‌های چالشی فلسفه نظری تاریخ را بفهمد و هم اینکه تشخیص دهد، اکنون مشمول کدام سنت الهی شده است و اقدام بعدی او در جایگاه انسان که مهمترین عامل اجرایی در این سنت‌ها است، چگونه باشد.

شناخت این فرآیند موجب می‌شود عوامل لغزش یا سقوط در لغزشگاه‌های مسیر شناسایی شود و فرد یا جامعه همواره خود را به صراط مستقیم نزدیک کند.

۵. تعریف سنت‌های الهی اجتماعی در لغت و اصطلاح علوم مختلف

سنت در ادبیات عرب از ریشه جمله معروفی تحت عنوان «آبی را پیایی و روان ریختن» گرفته شده است؛ بنابراین در لغت، به معنای یک چیزی که پیایی و مستمر باشد، است. عموماً به معنای راه و روش و رسم نیز آمده است (جوهری، ۱۴۰۷: ۲۱۳۲/۵).

در اصطلاح، به معنای طریقه معمول و رایج است که به طبع خود، غالباً یا دائماً جاری باشد (طباطبایی، ۱۳۸۲: ۵۱۱/۱۶). در علوم اجتماعی اسلامی، ذیل بحث قانونمندی تاریخ، ضوابط موجود در رفتار الهی و روش تدبیر عالم از سوی خداوند، هم بر اقوام گذشته حاکم بوده و هم بر اقوام حال حاکم است و هم بر اقوام آینده حاکم خواهد بود؛ بنابراین، سنت الهی را می‌توان قوانین الهی نیز نامید. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۴۳۷/۱۷)

۶. سنت اجتماعی الهی در قرآن

ضوابطی که در افعال الهی وجود دارد یا روش‌هایی که خدای تعالی امور عالم و آدم را برپایه آنها تدبیر و اداره می‌کند، (مصباح یزدی، ۱۳۹۰: ۴۷۵) سنت اجتماعی الهی مطرح می‌شود و آنچه در فلسفه تاریخ به نام نظام جهان و قانون تاریخ

خوانده می‌شود در زبان دین، سنت الهی نامیده می‌شود. (مطهری، ۱۳۷۶: ۱۳۹) بنابراین منظور ما از سنت‌های الهی اجتماعی در این پژوهش، روش‌های سیستمی خداوند در تدبیر امور فرد و جامعه است که می‌توان آن را قوانین تاریخی غیرقابل تغییر هم نامید.

واژه سنت ۱۶ بار در ۱۱ آیه در سوره‌های نساء/۲۶، آل عمران/۱۳۷، انفال/۳۸، حجر/۱۳، اسرا/۷۷، کهف/۵۵، فاطر/۴۳، غافر/۸۵، فتح/۲۳، احزاب/۳۸ که همگی، به جز آیه ۳۸ سوره احزاب که شیوه خدا در مورد پیامبران، به ویژه حضرت محمد (ص) است، در خصوص عذاب اهل باطل است. برخی آیات هم هستند که واژه سنت در آن‌ها نیست، اما دقیقاً به سنت اشاره دارند؛ مثل سنت تغییر در آیه ۵۳ انفال.

۷. اهمیت سنت‌های الهی اجتماعی

سرنوشت و احوال مردمان گذشته و آینده، شبیه به هم است و عبرت از گذشتگان، دستور الهی است: «فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ: پس ای هوشیاران عبرت گیرید.» (حشر/۲)

سنت‌های الهی در قرآن، جامعه‌شناسی اسلامی و قرانی‌اند. (وفا، ۱۳۹۱: ۴۸) که پاسخگوی پرسش‌های چالشی فلسفه نظری تاریخ، نظیر قضا و قدر و جبر و اختیار هستند.

هدف اصلی مباحث جامعه‌شناسی، شناخت و کنترل پدیده‌ها و پیامدها و درنهایت پیش‌بینی آینده جوامع است که مطالعه سنت‌ها به این هدف جامعه‌شناختی، رنگ و بوی قرآنی و اسلامی می‌دهد؛ چنانچه در آیه ۱۰ سوره روم آمده است: «ثُمَّ كَانِ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أَسَاءَ وَالسُّوْأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ». آخر، سرانجام کار آنان که بسیار به اعمال زشت و کردار بد پرداختند، این شد که آیات خدا را تکذیب و تمسخر کردند. (زیرا معصیت، دل را تاریک کند و چون بسیار شود به ظلمت کفر انجامد).

و به تعبیر قرآن، هدف نهایی از ذکر سنت، اصلاح و هدایت جامعه است: «قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ * هَذَا يَوْمٌ لِلنَّاسِ وَهَدَىٰ وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ». (آل عمران/۱۳۷ و ۱۳۸) پیش از شما مللی بودند و رفتند. پس در اطراف زمین گردش کنید تا ببینید چگونه تکذیب‌کنندگان (وعده‌های خدا) هلاک شدند. این آیات حجت و بیانی است برای (عموم) مردم و راهنما پندی برای پرهیزکاران.

۸. ویژگی‌های سنت‌های الهی اجتماعی

- الف. الهی بودن: احزاب/ ۶۲، غافر/ ۸۵، فتح/ ۲۳؛
 ب. عمومیت داشتن: اسرا/ ۷۷، بقره/ ۲۱۴، انعام/ ۳۴، احزاب/ ۶۲؛
 ج. عدم تبدیل و تحویل‌پذیری: فاطر/ ۴۳؛
 د. اختیار و آزادی انسان: رعد/ ۱۱، روم/ ۴۱، نحل/ ۳۶، اسرا/ ۷۱.

۹. طبقه‌بندی سنت‌های الهی اجتماعی

۱) سنت‌های عمومی

- سنت عمومی هدایت؛
- سنت عمومی آزمایش و ابتلا؛
- سنت عمومی امداد؛

۲) سنت‌های اختصاصی

- ازدیاد نعمت دنیوی و مادی در مقابل املا، استدراج، امهال، ابتلا به مصائب؛
- تحجیب ایمان و کراهت از فسق و فجور در مقابل تزیین اعمال؛
- ازدیاد نعمت معنوی اخروی و هدایت ایصالی در مقابل از دست دادن هدایت، ضلالت و خذلان؛
- پیروزی مؤمنان بر دشمنان در مقابل شکست اهل باطل از مؤمنان؛
- وراثت و حکومت صالحان در مقابل تسلط مجرمان و مترفان و استیصال.

۳) دو عامل تغییردهنده فرآیند اجرایی و نمودارهای فرآیند جریان عملیات

- تغییر از طرف انسان.
- بدا از طرف الله.

۱۰. بررسی فرآیند اجرای هر سنت اجتماعی الهی به صورت جداگانه

بر اساس روش گام‌به‌گام حل مسئله که همان الگوریتم است، بدون توجه به ترتیب نزول یا ترتیب مصحف، آیات اجتماعی قرآن استخراج شد و از فهرست و طبقه‌بندی پژوهش‌ها و مقالات در زمینه سنت‌های الهی اجتماعی نیز استفاده گردید. پس از بیان الگوریتم اجرایی و سنت الهی، معمول‌ترین سنت‌ها در طبقه‌بندی مختار، فهرست شد و عوامل و شرایط لازم برای اجرای هر سنت بررسی گردید؛ کیفیت تحقق سنت‌ها، فرآیند اجرای هر سنت به‌تنهایی و ترتیب اجرای آنها از آغاز تا پایان نیز ترسیم گردید. آیات شاهد بر سنت‌های الهی، نتایج پژوهش‌های پیشین و عوامل و شرایط لازم برای اجرای هر سنت، داده‌های ورودی در نظر گرفته شد و با آنالیز سیستمی آنها، منطق حاکم

بر اجرای سنت استخراج و دسته‌بندی شد و فرآیند جریان عملیات سنت‌های الهی اجتماعی، به روش الگوریتم و فلوچارت با استفاده از نرم‌افزار اکسل و ویزیو، تدوین و به شکل نمودار، فرآیند عملیات رسم گردید.

تلاش شد با حداقل بیان توصیفی و نزدیک به بیان سیستمی، از هرآیه یا گروه آیات شاهد، یک پارامتر کلیدی سیستمی استخراج شود و حداکثر تلاش مان این است که عبارت استخراجی، نزدیک به عبارت قرآنی یا کلامی باشد. سپس با آنالیز این عبارات و از کنار هم قرار دادن آن‌ها، یک نتیجه سیستمی را برداشت کردیم. همان‌طور که در روش گام‌به‌گام مسائل مرسوم است، ممکن است عبارت استخراجی در آیه بعدی در میان عبارات‌های قبل قرار بگیرد و ملاک رعایت این جایگاه منطقی عبارات، آیات شاهد خواهد بود. و این رویه در بررسی فرآیند اجرای سنت‌ها، به صورت تک‌تک یا از آغاز تا پایان حاکم خواهد بود.

نمونه‌های اجرایی این الگوریتم یا مصداق قرآنی هر سنت اجتماعی به صورت تک‌تک یا از آغاز تا پایان را که در قالب سرگذشت اقوام پیشین، ذکر شده است، گواه محکم هر الگوریتم بیان کردیم که این مهم یکی از اهداف نگاه سیستمی به سنت‌های اجتماعی الهی در قرآن است.

مثال موردی: سنت عمومی. هدایت

همان‌گونه که می‌دانیم، یکی از سنت‌های اجتماعی الهی سنت هدایت است. خداوند انسان را به نیکوترین حالت خلق کرد. این خلق از نوع اعطا بود و در فطرت او راهیابی به سوی حق را قرار داد و شهادت خود انسان محکم‌ترین گواه این هدایت است؛ اگرچه ماهیت اولیه این هدایت، تکوینی است، اما خداوند از میان هر قومی و به زبان خودشان، رسولانی را به سوی هر قوم ارسال کرد و کتاب راهنمایی را بر آن نیز نازل کرد. تلاوت آیات الهی موجب تزکیه انسان می‌شود و به این ترتیب، کتاب و حکمت الهی به واسطه پیامبران به انسان‌ها تعلیم داده می‌شود. به گواه قرآن، هیچ قومی نیست مگر اینکه رسولی برای هدایت‌شان ارسال شده است و از همین روی، هدایت، اولین و عمومی‌ترین سنت اجتماعی الهی است:

«قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى». (طه/ ۵۰، شعرا/ ۷۸، زخرف/ ۲۷)

اعطای خلقت ← هدایت تکوینی

«الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ». (سجده/ ۷)

اعطای خلقت نیکو ← هدایت تکوینی

«ثُمَّ لَا يَأْتِيهِمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ»

(سوره اعراف، آیه ۱۷)؛ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ. (تین/ ۴)

همچنین در سوره‌های تغابن/ ۳، غافر/ ۶۴، مؤمنون/ ۱۴، صافات/ ۱۲۵ (أَحْسَنَ صُورَتِكُمْ) و...

اعطای خلقت نیکو به انسان ← شهادت انسان به هدایت ← هدایت تکوینی
 فَأَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ. (روم/ ۳۰)

اعطای خلقت نیکو به انسان ← هدایت فطری ← شهادت انسان به هدایت
 هدایت تکوینی

مَنْ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَ مَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ تَبْعَثَ رَسُولًا. (اسراء/ ۱۵)

بعثت رسول خدا(ص) ← هدایت یا ضلالت ← عذاب

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوْلُونَ وَ أَتَيْنَاهُمُودَ النَّاقَةِ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا الْخَوِيفَاءُ. (اسراء/ ۵۹)

ارسال رسول ← تکذیب آیات

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قَضِيَ بَيْنَهُمُ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ. (یونس/ ۴۷)
 وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ. (رعد/ ۷، شعرا/ ۲۰۸، لیل/ ۱۲)

ارسال رسول برای هرامت ← تکذیب آیات

إِن هَذَا الْقُرْآنُ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا. (اسراء/ ۹)

وَ أَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَ جَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا تَجِدُوا مِنْ دُونِي وَكَيْلًا. (اسراء/ ۲، مائده/ ۱۶، فاطر/ ۲۴)

ارسال رسول برای هرامت ← انزال کتب آسمانی ← تکذیب آیات

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ يُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. (بقره/ ۱۲۹)

ارسال رسول برای هرامت ← انزال کتاب آسمانی ← تلاوت آیات ← تعلیم علم و حکمت ← تکذیب آیات

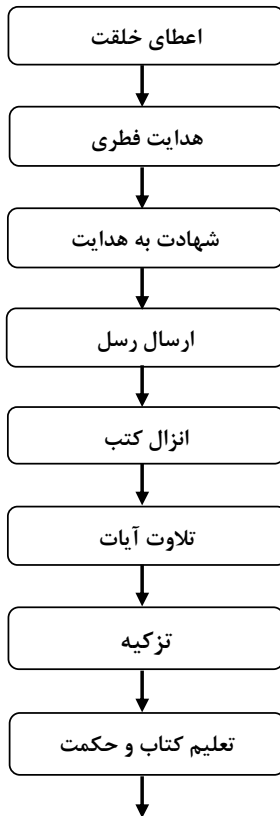
كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَ يُزَكِّيكُمْ وَ يُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ يُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ. (بقره/ ۱۵۱)

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنَّ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. (آل عمران/ ۱۶۴)

ارسال رسول برای هرامت ← انزال کتاب آسمانی ← تلاوت آیات ← تزکیه ←
 تعلیم کتاب و حکمت ← تکذیب آیات
 «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلَّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ
 الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» (ابراهیم/ ۴)
 «قُلْ لَوْ كُنَّ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَسْمُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا»
 (اسراء/ ۹۵)

ارسال رسول برای هرامت از میان خودشان و به زبان خودشان ← انزال کتب
 آسمانی ← تلاوت آیات ← تزکیه ← تعلیم کتاب و حکمت ← تکذیب آیات
 بنابراین براساس روش گام به گام، فرایند اجرای سنت هدایت به شرح زیر خواهد بود:
 اعطای خلقت نیکو به انسان ← هدایت فطری ← شهادت انسان به هدایت ←
 هدایت تکوینی ← ارسال رسول برای هرامت از میان خودشان و به زبان خودشان
 ← انزال کتب آسمانی ← تلاوت آیات ← تزکیه ← تعلیم کتاب و حکمت
 نمودار فرایند جریان عملیات سنت هدایت

۱۱. بررسی کیفیت تحقق همه سنت‌های اجتماعی الهی از آغاز تا پایان

برای کشف نحوه اجرای الگوریتم سنت‌های اجتماعی الهی از سه دیدگاه نوع اجرا، مطالعه موردی اقوام گذشته و نگاه سیستمی می‌توان موضوع را بررسی کرد.

نوع اجرا

قطعی: و آن نوعی از اجرای الگوریتم است که به صورت قطعی اجرا می‌گردد؛ مانند هدایت، مشخص شدن گروه حق و باطل، امداد عام، آزمایش، وراثت صالحون و...:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ. (روم/ ۳۰)

شرطیه: و آن نوعی از اجرای الگوریتم است که اجرای آن به شرط تحقق یک سری عوامل دیگر اتفاق می‌افتد؛ مانند تغییر، امداد خاص، استبدال، هلاکت، هدایت خاص، پیروزی حق بر باطل و...:

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُنْ فِيهَا فَفَسَدُوا فِيهَا لِحَقِّ عَلَيْهَا الْقَوْلِ فَدَمَّرْنَا هَاتِدْمِيرًا. (اسراء/ ۱۶)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بَقِيَ حَتَّىٰ يَغْيُرَ أَمَّا بِنَفْسِهِمْ. (رعد/ ۱۱)

وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا. (جن/ ۱۶)

تعلیلیه: و آن نوعی از اجرای الگوریتم است که اجرای مرحله دوم آن به علت اجرای مرحله اول است؛ مانند آزمایش به وسیله درجات دنیوی و...:

أَلَمْ يَفْسُقُوا رَحْمَتَ رَبِّكَ حَتَّىٰ قَسَمْنَا بِنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرَاءً وَرَحْمَتَ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَحْمُرُونَ. (زخرف/ ۳۲)

تفریغیه: و آن نوعی از اجرای الگوریتم است که در نتیجه یک سری عوامل اجرا می‌گردند؛ مانند تدمیر که نتیجه اتراف و فسوق است یا نصرت الهی که نتیجه صبر و تقوی و مانند آن است:

وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ. (نحل/ ۱۱۲)

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُنْ فِيهَا فَفَسَدُوا فِيهَا لِحَقِّ عَلَيْهَا الْقَوْلِ فَدَمَّرْنَا هَاتِدْمِيرًا. (اسراء/ ۱۶)

رجاییه: و آن از نوعی از اجرای الگوریتم است که باید یک شرطی قبل از آن، اجرا شود؛ به آن امید که شاید آن گزاره اجرا گردد؛ حال ممکن است اجرا گردد یا نگردد: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. (مائده/ ۳۵)

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (زخرف/ ۱۰)

غائیه: و آن نوعی از اجرای الگوریتم است که هدف نهایی و غایت مسئله‌ای

در مورد آن است؛ مانند وراثت صالحون که نتیجه غایب هدایت است:
إِنَّ أَوْلَٰى بَيْتٍ وَضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِيكُم مَّبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ، (آل عمران/ ۹۶)

مطالعه موردی اقوام گذشته

یکی از راه‌های کشف الگوریتم اجرایی سنت‌های اجتماعی الهی در قرآن است این نوع تفکر، بیشتر مورد تأکید قرآن است و از آن جمله شاید بتوان گفت یکی از کامل‌ترین الگوریتم‌های اجرا شده، سرگذشت قوم بنی‌اسرائیل باشد. اگر به صورت فرایندی به آنچه در سوره‌ی اسرا در خصوص قوم بنی‌اسرائیل آمده، نگاهی بیاندازیم، شمای کلی اجرای الگوریتم، شکل زیر خواهد بود:

هدایت از طریق ارسال رسل ← انزال کتب ← تبیین اصول زندگی طیبه
 ← جداسازی اهل حق و اهل باطل ← فرصت و مهلت ← اتمام حجت
 ← درنهایت، امداد صالحین ← استخلاف مؤمنان به جای ایشان

نگاه سیستمی

و اما روش ما در این پژوهش، نگاه سیستمی به سنت‌ها و کشف الگوریتم است: هدف نگاه سیستمی، کشف رابطه بین سنت‌های اجتماعی الهی و احیاناً بیان سنت‌هایی علاوه بر سنت‌های معمول و درنهایت ترسیم الگوریتم، فلوچارت‌ها و نمودارهای سیستم اجرایی سنت‌های اجتماعی الهی است. پس از کشف الگوریتم اجرایی هر سنت و رسم فلوچارت و نمودارهای فرآیند عملیات (OPC = Operation Process Charts)، فرآیند اجرایی کلیه سنت‌های معمول، از اعطای خلفت و هدایت تا استیصال یا سعادت را ترسیم می‌کنیم.

قاعدتاً اگر به یک مدل سیستمی منطقی و مورد تأیید قرآن (با کمک متخصصان قرآنی) دست یابیم، در مراحل بعدی پژوهش، می‌توان نرم‌افزار یا اپلیکیشن کاربردی سنت‌های اجتماعی الهی را با کمک متخصصان حوزه فناوری اطلاعات، طراحی و اجرا کرد که هم برای زندگی فرد و جامعه مفید باشد و هم جوابگوی پرسش‌های چالشی فلسفه نظری تاریخ باشد:

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ، (اعراف/ ۹۴)
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَا هُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ، (انعام/ ۴۲)
 و همچنین: مؤمنون/ ۷۶، دخان/ ۱۷.

ارسال رسل ← آزمایش ← تضرع

مِن هُدًى فِيمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ صَلَّىٰ فِيمَا يَصِلُ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا

دوره اول
 شماره اول
 پیاپی: ۱
 بهار و تابستان
 ۱۴۰۱

مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا. (اسراء/ ۱۵)

هدایت ← هدایت ایصالی

ضلالت ← عذاب

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اختلفوا فِيهِ وَمَا اختلف فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أَوْثَوْهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَعِيَانٍ لِنَهْمِ قَهْدَى اللَّهِ الَّذِينَ آمَنُوا اختلفوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. (بقره/ ۲۱۳)

هدایت ← ارسال رسل ← قرارگیری در گروه حق و باطل ← هدایت مؤمنان
«فَاعْرَضُوا فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَبِيلَ الْعَرَمِ وَبَدَّلْنَا هُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ.» (سبا/ ۱۶)

اعراض ← هلاکت

ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَوَهَّلْ نُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ. (سبا/ ۱۷)

قرار گرفتن در گروه کفر ← هلاکت

وَلَقَدْ اسْتَهْزَىٰ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَمَلَيْتَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ اخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ. (رعد/ ۳۲)

هدایت ← استهزا ← قرار گرفتن در گروه کفر ← املا ← عقاب

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأُتِرْنَا هُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا ابْتِغَاءٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا شَرَبْتُمْ. (مؤمنون/ ۳۳)

قرار گرفتن در گروه کفر ← تکذیب ← اتراف

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهِمْ رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مَهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ. (قصص/ ۵۹)

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَا هُمْ بِعَتَّةٍ فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ * فَفَطَّحْ ذَابِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. (انعام/ ۴۴ و ۴۵)

و همچنین آیه ۴۹ سوره حج: «قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ.»

املا ← هلاکت

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ * ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءُنَا الضَّرَاءُ وَالسَّرَاءُ فَأَخَذْنَا هُمْ بِعَتَّةٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ * وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَا هُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ * أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيِّنًا وَهُمْ نَانُمُونَ * أَوْ أَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا سَهْجًا وَهُمْ يُلْعَبُونَ * أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ * أَوْ لَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرْتُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ شَاءَ أَصْبَنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطَّعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ» (اعراف/ ۹۴ تا ۱۰۰)

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاَهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ» (انعام/ ۴۲)
و همچنین آیه ۴۴ سوره انعام: «فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرَّحُوا بِمَا آوُوا أَخَذْنَاَهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ».

ارسال نبی ← ابتلا ← (بضرعون عامل تغییر و بدا) ← ایمان و تقوا ← امداد خاص ← تکذیب ← استدراج ← ضلالت ← هلاکت ← باطل ← وراثت صالحان

«إِنَّ مَسَسَكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ» (آل عمران/ ۱۲۰)

صبر و تقوی ← (عامل امداد خاص)

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» (سانبیا/ ۱۰۵)

پایان تاریخ ← قطعاً وراثت بندگان صالح

«فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاؤُ اللَّهِ كَرُمٍ مِنْ قِتَّةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ قِتَّةٌ كَثِيرَةٌ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ» (بقره/ ۲۴۹)

صبر ← (عامل پیروزی حق بر باطل)

«فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا * يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا * وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا» (سجده/ ۱۰ و ۱۱ و ۱۲)

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ» (انفال/ ۲۹)

تقوی ← هدایت خاص ← استغفار (عامل اجرایی سنت امداد خاص) ← غفران ← امداد خاص

«لَهُ مَعْقِبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذْ أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءَ أَفْلًا مَرَدَلَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ» (رعد/ ۱۱)

تغییر از طرف انسان ← تغییر از طرف الله

«وَأَنْ لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا» (جن/ ۱۶)

استقامت ← امداد خاص

«الَّذِينَ يَرَوُكُمُ أَهْلَكَ مِمَّنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ يُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ» (انعام/ ۶)

هلاکت به سبب ذنوب ← استبدال

مطالعات تخصصی
و مشاوره

دوره اول
شماره اول
پیاپی: ۱
بهار و تابستان
۱۴۰۱

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَعَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُ بِهَا فَعَجَلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَتْ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا* وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا* وَلَوْ قَاتَلَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْوَالُوا الْأَذْبَارُ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا.. (فتح/ ۲۰ تا ۲۲)

هدایت خاص ← امداد خاص ← پیروزی حق بر باطل
 وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْكَاذِبِينَ. (نحل/ ۳۶)

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ. (فاطر/ ۲۴)
 و همچنين سوره اعراف، آیه ۳۴: «وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ← فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْذِنُونَ سَاعَةً ← وَلَا يَسْتَفْتِدُونَ.»

ارسال رسل ← مشخص شدن گروه حق و گروه باطل ← هدایت ← ضلالت ← تکذیب ← هلاکت

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَأَنْحُنَّ بِهَا وَنُهَلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا. (اسراء/ ۵۸)
 اهل کفر ← هلاکت قطعی است.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا. (کهف/ ۷)
 تحبیب ایمان و تزئین اعمال ← آزمایش

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ أَخْسَوْتُمْ بِأَذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ. (آل عمران/ ۱۵۲)
 ابتلا ← مشخص شدن اهل حق و اهل کفر

وَإِنْ أَدْرَى لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ. (انبیاء/ ۱۱۱)
 آزمایش ← امهال ← استدراج

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ ثَابِعُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا الْبَحْرَ مِينًا. (هود/ ۵۲)

استغفار ← توبه ← تغییر ← امداد ← ازدیاد نعمت
 إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا. (انسان/ ۳)

هدایت ← اختیار ← مشخص شدن اهل حق و اهل کفر

بنابراین براساس قضایای حاکم بر اجرای سنت‌ها و همچنین براساس مطالعه موردی اقوام گذشته و با عنایت به کشف روابط بین سنت‌ها، الگوریتم اجرای

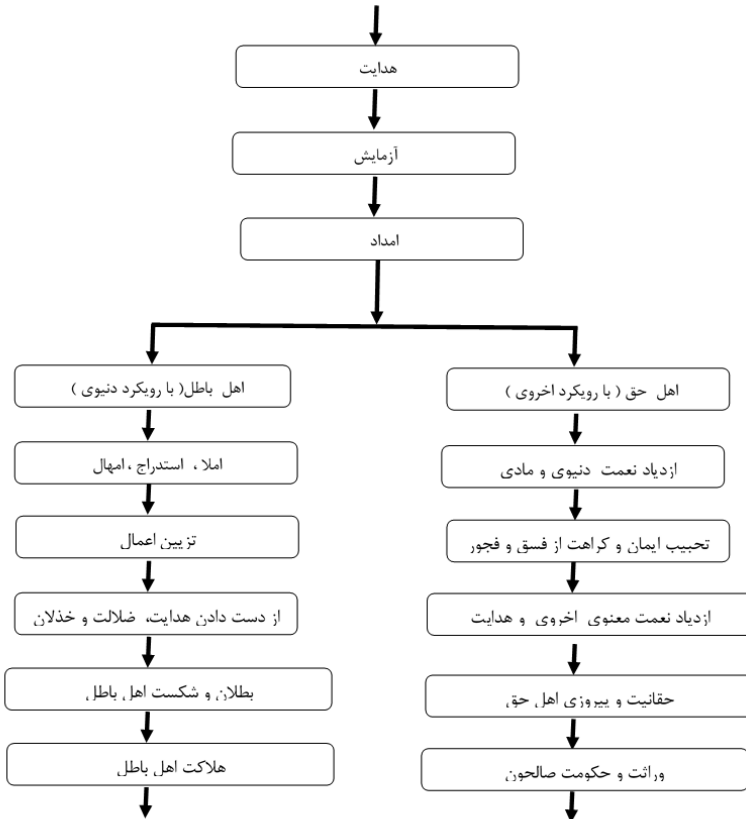
سنت‌های الهی اجتماعی در قرآن، به شکل زیر خواهد بود:

سنت عمومی هدایت ← سنت عمومی آزمایش و ابتلا ← سنت عمومی امداد ←

ازدیاد نعمت دنیوی و مادی در مقابل املا، استدراج و امهال ← تحبیب ایمان و کراهت از فسق و فجور در مقابل تزیین اعمال ← ازدیاد نعمت معنوی اخروی و هدایت ایصالی در مقابل از دست دادن هدایت، ضلالت و خذلان ← پیروزی گروه حق بر گروه باطل ← وراثت و حکومت صالحون در مقابل تسلط مجرمان و مترفان و استیصال.

همواره این الگوریتم در هر لحظه، به جز بعد از اتمام حجت، از طرف انسان و الله قابل تغییر است.

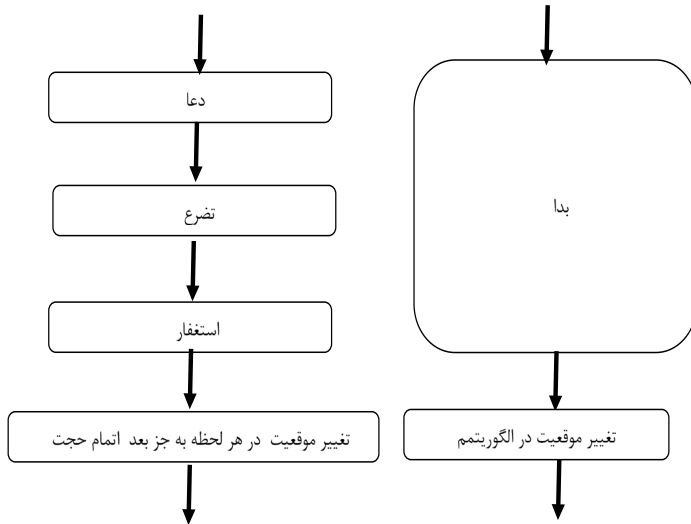
فرآیند اجرا

موقعیت فرد و جامعه در این الگوریتم در هر لحظه به جز بعد از اتمام حجت، از طرف انسان و الله قابل تغییر است ولی ساختار الگوریتم غیر قابل تغییر است

موقعیت فرد و جامعه در این الگوریتم در هر لحظه، به جز بعد از اتمام حجت، از طرف انسان و الله قابل تغییر است، ولی ساختار الگوریتم غیر قابل تغییر است.

۱۲. عامل تغییردهنده: تغییر از طرف انسان و بدا از طرف الله

۱۳. نتیجه‌گیری

پس از آنکه تعریف سنت در لغت و اصطلاح را بررسی کردیم، بر اساس نگاه سیستمی به سنت‌های الهی اجتماعی در قرآن، به این نتیجه رسیدیم که:

- اولاً سنت الهی اجتماعی به معنای منطق حاکم بر قانون الهی در تدبیر جوامع است.
- ثانیاً برای شناخت بهتر سنت‌های الهی اجتماعی، اگر این سنت‌ها را طبقه‌بندی کنیم، به نتایج دقیق‌تری در بررسی منطق حاکم بر اجرای آنها دست خواهیم یافت. بهترین الگوی طبقه‌بندی سنت‌های اجتماعی الهی، قرار دادن آنها در سه گروه عمومی، مخصوص اهل ایمان و مخصوص اهل کفر است.
- ثالثاً قرارگیری در گروه اهل ایمان و اهل کفر است که موقعیت فرد و جامعه را در فرآیند اجرایی سنت‌های الهی اجتماعی تعیین می‌کند و مهمترین شاخص در تعیین موقعیت فرد یا جامعه در این فرآیند، شاخص ایمان است.
- رابعاً به جهت ماهیت قانون بودن و نیز تأکید ذات اقدس الهی بر این

- موضوع، این سنت‌ها غیرقابل تبدیل و تحویل هستند و تحقیقاً یا تحت شرایط خاصی قطعاً اجرا می‌شوند.
- خامساً دو عامل مهم در تغییر موقعیت فرد و جامعه در این فرآیند (و نه خود فرآیند)، بدا و تغییر از طرف الله و انسان هستند.
 - سادساً می‌توان با نگاه سیستمی و البته با رعایت اصول دانش تفسیر، فرآیند اجرایی سنت‌های اجتماعی الهی را تدوین کرد؛ سپس فلوچارت هر فرآیند را در قالب نمودارهای فرآیند جریان عملیات، ترسیم کرد، آنگاه به کمک دانش آنالیز سیستمی و همچنین فناوری اطلاعات، موقعیت فرد یا جامعه را در این فرآیند، مشخص نمود و براساس روند این فرآیند اجرایی، آینده فرد یا جامعه را پیش‌بینی کرد.
 - مهمترین نتیجه این پژوهش، این است که منطق حاکم بر سنت‌های اجتماعی الهی در قرآن، به روش فرآیند و آنالیز سیستمی قابل تشخیص و ترسیم است.

۱۴. منابع

• کتاب‌ها

۱. قرآن کریم
۲. طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۸۲). «ترجمه تفسیر المیزان». قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۳. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۱). «جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن». تهران: امیرکبیر، چاپ هفتم.
۴. صدر، سید محمدباقر (۱۳۸۱). «سنت‌های تاریخ در قرآن». تهران: تفاهم، چاپ اول.
۵. مطهری، مرتضی (۱۳۷۶). «عدل الهی». تهران: صدرا، چاپ یازدهم.
۶. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). «تفسیر نمونه»، جلد هفدهم. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

• مقالات

۱. ابراهیمیان، سید حسین (۱۳۹۴). «شیوه‌های نزول امدادهای غیبی بر مؤمنین از منظر آیات قرآن»، مطالعات تفسیری، شماره ۲۴، صفحه ۱۵۷ تا ۱۷۶.
۲. حبیبی، حسن (۱۳۹۷). «سنت‌های الهی در باب ظهور و سقوط تمدن‌ها از نظر علامه طباطبایی»، اندیشه علامه طباطبایی، شماره ۹، صفحه ۷ تا ۴۱.
۳. دیالمه، نیکو (۱۳۹۵). «بررسی سنت اجتماعی مداوله و اهداف آن در قرآن کریم»، مطالعات تفسیری، شماره ۲۶، صفحه ۲۰۷ تا ۲۲۶.
۴. رجبی، محمود (۱۳۹۰). «تبیین جامعه‌شناختی برخی از سنت‌های اجتماعی»، قرآن قرآن شناخت، شماره ۷، صفحه ۱۱۵ تا ۱۳۷.
۵. فهیمی، علی (۱۳۸۷). «سنت‌های الهی تاریخی در دو سوره رعد و ابراهیم»، سخن تاریخ، شماره ۲، صفحه ۷۰ تا ۸۱.
۶. کوشا، غلام‌حیدر (۱۳۸۹). «پژوهشی در الگوی مطالعه سنت‌های اجتماعی در قرآن»، فرهنگ اجتماعی، شماره ۲، صفحه ۳۳ تا ۵۶.
۷. وفا، جعفر (۱۳۹۱). «آشنایی با سنت‌های الهی در قرآن - سنت استدراج»، نشریه مریبان، شماره ۴۲، صفحه ۸ تا ۲۱.

References

Books

1. The Holy Quran
2. Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein (2012). "Translation of Tafsir al-Mizan". Qom: Islamic Publications Office
3. Misbah Yazdi, Mohammad Taghi (2019). "Society and history from the perspective of the Qur'an". Tehran: Amirkabir, 7th edition
4. Sadr, Seyyed Mohammad Baqer (2008). "Historical Traditions in the Qur'an". Tehran: Tahmeh, first edition
5. Motahari, Morteza (1376). "Justice of God". Tehran: Sadra, 11th edition
6. Makarem Shirazi, Nasser (1374) "Example interpretation", 17th volume. Tehran: Darul Kitab al-Islamiya

Articles

1. Ebrahimian, Seyyed Hossein (2014). "The methods of the revelation of unseen aid to the believers from the perspective of the verses of the Qur'an", Tafsir Studies, No. 24, pages 157-176
2. Habibi, Hassan (2017). "Divine traditions about the rise and fall of civilizations according to Allameh Tabatabai", Allameh Tabatabai's thoughts, number 9, pages 7-41
3. Daylame, Niko (2015). "Investigation of the social tradition of meditation and its goals in the Holy Qur'an", Tafsir Studies, No. 26, pages 207-226
4. Rajabi, Mahmoud (2019). "Sociological explanation of some social traditions", Qur'an Qur'an, No. 7, pages 115-137
5. Fahimi, Ali (2008). "Historical Divine Traditions in the Two Surahs of Ra'ad and Ibrahim", Sokhn Tarikh, No. 2, pages 70-81
6. Kosha, Gholam Haider (2008). "Research on the pattern of studying social traditions in the Qur'an", Social Culture, No. 2, pages 33 to 56
7. Wafa, Jafar (2019). "Familiarity with the Divine Traditions in the Qur'an - Sunnah Estdraj", Morbiyan Magazine, No. 42, pages 8-21